

Monika Horna-Cieślak\*

# Zarządzenia wydawane przez sąd opiekuńczy na podstawie art. 109 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jako forma pomocy rodzinie w świetle badania akt sądowych\*\*

## 1. WPROWADZENIE

Celem artykułu jest prezentacja i ocena stosowania art. 109 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego<sup>1</sup> jako jednej z form świadczenia pomocy rodzinie w świetle wyników badania akt sądowych oraz zwięzłej analizy teoretycznej. Opracowanie skupia się na problematyce funkcjonowania rodziny i jej poszczególnych członków (małoletnich dzieci oraz ich rodziców), sądów opiekuńczych, a także instytucji pomocowych w sytuacji trudnej dla rodziny, tj. zagrożenia dobra dziecka. Artykuł koncentruje się na problematyce pomocy udzielonej rodzinie jako całości oraz jej poszczególnym członkom (matki, ojcowie, małoletnie dzieci). Przyjęcie takiego założenia pozwoliło na scharakteryzowanie problemów oraz potrzeb wszystkich członków rodziny, samych rodzin, a także na przedstawienie rzeczowego zakresu oferowanej im pomocy.

## 2. ZAGADNIENIA WSTĘPNE – ART. 109 K.R.O.

W orzecznictwie<sup>2</sup> oraz literaturze<sup>3</sup> przedmiotu powszechnie podnosi się, że jedną z form pomocy świadczonej rodzinie przez sąd opiekuńczy stanowią zarządzenia wydane na podstawie art. 109 k.r.o. Zgodnie z art. 109 § 1 k.r.o. sąd opiekuńczy jest zobowiązany orzec odpowiednie zarządzenie, jeżeli dobro dziecka jest zagrożone. Działanie sądu nie zostało nazwane wprost w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym ograniczeniem władzy rodzicielskiej. Jednak charakter zarządzeń wydawanych przez sąd, wpływa na istotę władzy rodzicielskiej, której część atrybutów, w przeciwieństwie do instytucji

\* Mgr Monika Horna-Cieślak jest adwokatem, Polska, ORCID 0000-0001-6684-604X, e-mail: monika.horna@onet.pl

\*\* Data zgłoszenia tekstu przez autorkę: 30.01.2020 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 4.03.2020 r.

<sup>1</sup> Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2019 r. poz. 2086) – dalej k.r.o.

<sup>2</sup> Np. postanowienia Sądu Najwyższego (dalej SN): z 28.04.2000 r., II CKN 452/00, LEX nr 52548; z 13.09.2000 r., II CKN 1141/00, LEX nr 51969.

<sup>3</sup> Np. A. Łapiński, *Ograniczenia władzy rodzicielskiej w polskim prawie rodzinnym*, Warszawa 1975, s. 70; J. Ignatowicz [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2012; J. Gajda [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018.

pozbawienia bądź zawieszenia władzy rodzicielskiej, pozostaje nadal przy rodzicach. Artykuł 109 k.r.o. prowadzi więc jedynie do ograniczenia autonomii rodziców i tym samym nigdy nie może prowadzić do całkowitego jej zniesienia bądź zawieszenia<sup>4</sup>.

Przesłanka „zagrożenia dobra dziecka” została wprost wymieniona w dyspozycji art. 109 § 1 k.r.o. Sędzia Jacek Ignaczewski wskazuje, że: „zagrożenie musi być poważne, a ponieważ chodzi o pewien stan hipotetyczny, kiedy dobro nie zostało jeszcze naruszone, zagrożenie musi być realne, niekoniecznie nieuniknione i bezpośrednie”<sup>5</sup>. Z powyższego wynika prewencyjny i zapobiegawczy charakter ograniczenia władzy rodzicielskiej, na co wprost zwraca uwagę Sąd Najwyższy w postanowieniu z 13.09.2000 r., II CKN 1141/00<sup>6</sup>: „z treści art. 109 § 1 KRO wynika dyrektywa profilaktycznego działania sądu, nakazująca podjęcie ingerencji w sferę władzy rodzicielskiej już w razie zagrożenia dobra dziecka, by zapobiec ujemnym skutkom niewłaściwego lub nieudolnego jej sprawowania”.

Artykuł 109 k.r.o. nie odnosi się w swojej treści bezpośrednio do pojęcia „naruszenie dobra dziecka”. Mimo to nie powinno budzić wątpliwości, że w takiej sytuacji sąd opiekuńczy, w sposób szczególny, zobligowany jest do podjęcia działań zmierzających do ochrony interesów osoby najmłodszej. Aktywność sądu będzie się koncentrować nie tylko na zapobieganiu dalszym negatywnym skutkom danego stanu rzeczy, ale także na zniwelowaniu powstałych już nieprawidłowości<sup>7</sup>. Z powyższego wynika zabezpieczający charakter ograniczenia władzy rodzicielskiej.

Ograniczenie władzy rodzicielskiej należy stosować w każdej sytuacji, w której doszło do zidentyfikowania różnych nieprawidłowości mogących mieć negatywny wpływ na funkcjonowanie dziecka w rodzinie i społeczeństwie<sup>8</sup>. Nieprawidłowości mogą dotyczyć zarówno jego interesów osobistych, jak i majątkowych<sup>9</sup>. Wskazuje się ponadto, aby miały one istotne znaczenie dla spraw dziecka<sup>10</sup>. W przypadku zaistnienia tych okoliczności, ustawodawca nałożył na sąd bezwzględny obowiązek działania przez wydanie odpowiednich zarządzeń. Sąd opiekuńczy może wydać każde zarządzenie, które w danych okolicznościach będzie celowe ze względu na ochronę dobra dziecka i jego konkretną sytuację, co zostało podkreślone przez użycie w art. 109 § 2 k.r.o. zwrotu „w szczególności”. Sąd jest zobowiązany do stosowania zasady subsydiarności<sup>11</sup>, w myśl której powinien w pierwszej kolejności posłużyć się środkami najmniej wkraczającymi w prawa rodziców i życie rodziny.

<sup>4</sup> J. Ignaczewski [w:] *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem. Komentarz*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2012, s. 155–156; J. Gajda [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, wyd. 5, Warszawa 2018; J. Słyk [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2018; K. Jagielski, *Istota i treść władzy rodzicielskiej*, „Studia Cywilistyczne” 1963, t. III, s. 150; postanowienie SN z 15.10.1970 r., III CRN 275/70, OSN 1971/6, poz. 108; uchwała SN z 17.01.1969 r., III CZP 124/68, OSN 1969/10, poz. 169; postanowienia SN: z 3.12.1998 r., II CKN 871/98, LEX nr 1215492; z 5.05.2000 r., II CKN 869/00, OSNC 2000/11, poz. 205.

<sup>5</sup> J. Ignaczewski [w:] *Władza...*, s. 157.

<sup>6</sup> LEX nr 51969.

<sup>7</sup> I. Długoszewska, *Przesłanki oraz skutki ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej*, Warszawa 2012, s. 178.

<sup>8</sup> I. Długoszewska, *Przesłanki...*, s. 178.

<sup>9</sup> J. Ignaczewski [w:] *Władza...*, s. 157.

<sup>10</sup> J. Słyk [w:] *Kodeks rodzinny...*

<sup>11</sup> J. Słyk [w:] *Kodeks rodzinny...*; M. Domański, *Wybrane zagadnienia orzekania o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej*, s. 2, [https://www.iws.org.pl/pliki/files/IWS\\_Doma%C5%84ski%20M.\\_Wybrane%20zagadnienia%20orzekania%20o%20umieszczeniu%20dziecka%20w%20pieczy%20zast%C4%99pczej%282%29.pdf](https://www.iws.org.pl/pliki/files/IWS_Doma%C5%84ski%20M._Wybrane%20zagadnienia%20orzekania%20o%20umieszczeniu%20dziecka%20w%20pieczy%20zast%C4%99pczej%282%29.pdf) (dostęp: 3.12.2019 r.).

W literaturze przedmiotu<sup>12</sup> oraz orzecznictwie<sup>13</sup> podkreśla się jednak, że zasada ta nie będzie obowiązywała, jeżeli w okolicznościach danej sprawy użycie środków łagodniejszych, ze względu na ochronę dobra dziecka, okaże się bezskuteczne oraz bezcelowe. Wydanie przez sąd opiekuńczy zarządzenia na podstawie art. 109 k.r.o. powoduje wszczęcie postępowania wykonawczego<sup>14</sup>, które ma przede wszystkim na celu ochronę interesów dziecka i reintegrację jego środowiska rodzinnego poprzez zrealizowanie postanowienia sądu.

Postępowanie wykonawcze w sprawach cywilnych, w tym w sprawach rodzinnych, w momencie dokonywania analiz empirycznych nie było (a także obecnie nie jest) kompleksowo uregulowane w polskim porządku prawnym. W czasie prowadzenia badania akt sądowych pobieżne wytyczne w tym zakresie można było odnaleźć w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości Regulamin urzędowania sądów powszechnych<sup>15</sup>, w zarządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 12.12.2003 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej<sup>16</sup>.

W latach 2012–2017, kiedy w badanych sprawach trwało postępowanie wykonawcze, sądy mogły organizować posiedzenia wykonawcze<sup>17</sup> (w tym z udziałem, w szczególności, osoby objętej nadzorem, kuratora sprawującego nadzór, innych osób, których obecność sędziego lub asesora sądowego uznał za niezbędną)<sup>18</sup>. Dodatkowo, sąd rodzinny, sędzia, asesor sądowy podejmowali współpracę z kuratorem zawodowym, a za jego pośrednictwem – z kuratorem społecznym<sup>19</sup>. Sąd rodzinny, sędzia, asesor sądowy współpracował z organami, instytucjami i organizacjami społecznymi zajmującymi się na danym terenie problematyką rodziny, dzieci i młodzieży, sprawami oświaty i wychowania oraz zdrowia<sup>20</sup>; sędzia mógł w drodze wywiadu środowiskowego zarządzić zebranie wiadomości o sytuacji rodzinnej oraz o zachowaniu się podopiecznego po wydaniu orzeczenia<sup>21</sup>.

Sąd wszczywał postępowanie z urzędu lub zawiadamiał o potrzebie wszczęcia postępowania prokuratora albo właściwą instytucję lub organizację społeczną

<sup>12</sup> J. Ignatowicz [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piątowski, Wrocław 1985, s. 882; A. Zieliński, *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975, s. 191; I. Długoszewska, *Przesłanki...*, s. 188.

<sup>13</sup> Postanowienie SN z 11.01.2000 r., I CKN 1072/99, LEX nr 39854; wyrok Sądu Apelacyjnego (dalej SA) w Białymstoku z 28.10.2010 r., I ACa 458/10, OSAB 2010/3, s. 35–42.

<sup>14</sup> Art. 578<sup>1</sup> ustawy z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2019 r. poz. 1460 ze zm.).

<sup>15</sup> W badanych sprawach postępowanie wykonawcze trwało w okresie od 2012 do 2017 r. W tym czasie obowiązywały trzy brzmienia Regulaminu urzędowania sądów powszechnych, tj.: rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23.12.2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 2316 ze zm.); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25.06.2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. poz. 925); rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23.02.2007 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz.U. z 2014 r. poz. 259).

<sup>16</sup> Dz.Urz. MS z 2003 r. Nr 5, poz. 22 ze zm. – dalej zarządzenie Ministra Sprawiedliwości.

<sup>17</sup> § 257 ust. 1 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych z 23.12.2015 r. Regulacja ta obowiązywała także na gruncie § 235 ust. 1 rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25.06.2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych.

<sup>18</sup> § 257 ust. 1 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych z 23.12.2015 r. Regulacja ta obowiązywała także na gruncie § 235 ust. 1 rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 25.06.2015 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych.

<sup>19</sup> § 220 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych z 23.12.2015 r. Regulacja ta obowiązywała także na gruncie poprzednich dwóch Regulaminów urzędowania sądów powszechnych.

<sup>20</sup> § 219 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych z 23.12.2015 r. Regulacja ta obowiązywała także na gruncie poprzednich dwóch Regulaminów urzędowania sądów powszechnych.

<sup>21</sup> § 259 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23.12.2007 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych obowiązywał do 7.07.2015 r. Regulacja ta nie znalazła się w kolejnych brzmieniach Regulaminu urzędowania sądów powszechnych.

w sytuacji, gdy okoliczności wskazywały na potrzebę uregulowania innych problemów rodzinnych niż będące przedmiotem postępowania<sup>22</sup>. Sędzia podejmował także z urzędu czynności pozaprocesowe w razie ujawnienia, w związku z toczącą się sprawą, potrzeby udzielenia pomocy rodzinie w usunięciu trudności zagrażających jej dobru, np. zwracał się do określonych instytucji w celu uzyskania dla rodziny należnych świadczeń socjalnych<sup>23</sup>.

Istota instytucji zarządzeń wydawanych przez sąd rodzinny na podstawie art. 109 k.r.o. sprowadza się do ochrony dziecka, z jednoczesnym udzielaniem wsparcia rodzicom<sup>24</sup>. Celem jest nawiązanie współpracy z rodzicami, a nie ich karanie czy też stygmatyzowanie. Przepis art. 109 k.r.o. nie ma charakteru represyjnego, penalnego. Nie zmierza do antagonizowania rodziców wobec sądu opiekuńczego, ale do ukazania im tej instytucji jako noszącej pomoc i wsparcie.

### 3. WYNIKI BADANIA AKT SĄDOWYCH

#### 3.1. Cel badania oraz metodologia badawcza

Podstawowym założeniem badawczym było scharakteryzowanie rodziny jako grupy społecznej, małoletnich dzieci, matek, ojców. Analiza rodziny, małoletnich dzieci, matek oraz ojców opierała się na wspólnej strukturze badawczej, polegającej na udzieleniu odpowiedzi na podobne pytania dotyczące przede wszystkim indywidualnych problemów rodzin, małoletnich dzieci, ojców, matek oraz zaangażowania służb pomocowych<sup>25</sup> w indywidualną pomoc rodzinie, małoletnim dzieciom, matkom, ojcom. Badanie nie skupiało się *sensu stricte* na problematyce ograniczenia władzy rodzicielskiej, ale na funkcjonowaniu rodziny i jej poszczególnych członków (małoletnich dzieci oraz ich rodziców), sądów opiekuńczych i instytucji pomocowych w sytuacji trudnej dla rodziny, tj. sytuacji zagrożenia dobra dziecka. Prowadzone analizy odnoszą się do wszystkich dzieci i ich rodziców, a nie jedynie do dzieci i rodziców objętych postępowaniem z art. 109 k.r.o.

Funkcjonowanie rodziny, sądu opiekuńczego i instytucji pomocowych zostało poddane analizie wyłącznie w sytuacjach, gdy członkowie rodziny pozostają w jednym środowisku. Takie założenie pozwalało na pełne spojrzenie na funkcjonowanie i reintegrację środowiska rodzinnego oraz na zasady udzielania jej pomocy przez osoby i instytucje trzecie. Poza zakresem analizy znalazły się więc te wszystkie sprawy, gdzie na mocy art. 109 § 2 pkt 5 k.r.o. dziecko zostało umieszczone w zastępczym środowisku opiekuńczo-wychowawczym.

Poza zakresem badawczym znalazły się także te sprawy, w których decyzja o ograniczeniu władzy rodzicielskiej była zawarta w wyroku orzekającym rozwód,

<sup>22</sup> § 207 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23.02.2007 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych obowiązywał do 7.07.2015 r. Regulacja ta nie znalazła się w kolejnych brzmieniach Regulaminu urzędowania sądów powszechnych.

<sup>23</sup> § 208 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23.02.2007 r. Regulamin urzędowania sądów powszechnych obowiązywał do 7.07.2015 r. Regulacja ta nie znalazła się w kolejnych brzmieniach Regulaminu urzędowania sądów powszechnych.

<sup>24</sup> Postanowienia SN: z 28.04.2000 r., II CKN 452/00; z 13.09.2000 r., II CKN 1141/00.

<sup>25</sup> Przez służby/instytucje pomocowe określane są wszystkie podmioty świadczące wsparcie, w tym instytucje oświatowe/opiekuńcze.

separację albo unieważnienie małżeństwa. Chodziło o zbadanie całego procesu funkcjonowania rodzin z trudnościami, a nie wyłącznie jego wybranego fragmentu.

Badaniu poddano wyłącznie sprawy, w których postanowienie sądu w przedmiocie ograniczenia władzy rodzicielskiej zapadło po 31.12.2011 r. Powyższe miało na celu zbadanie, w jaki sposób sądy wykorzystywały narzędzia pomocy rodzinie przewidziane w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej<sup>26</sup>.

Przedstawione w dalszej części ustalenia badawcze zawsze były formułowane na podstawie całości akt<sup>27</sup> postępowania rozpoznawczego oraz wykonawczego i nie stanowią one wyniku subiektywnej oceny autorki artykułu.

Próba badawcza została przeprowadzona w drodze losowania, w wyniku którego wybrano 22 sądy rejonowe z całej Polski<sup>28</sup>. Z takiej wylosowanej próby sądów zastosowano proporcjonalny dobór liczby spraw – dla próby 250 spraw. Ostatecznie do badania zakwalifikowano 193 sprawy. Analiza akt została przeprowadzona w II półroczu 2017 r. na podstawie kwestionariusza badań akt sądowych.

## 3.2. Charakterystyka rodzin, małoletnich dzieci, rodziców

### 3.2.1. Rodzina

Badaniem objęto 193 rodziny, które w chwili wszczęcia postępowania sądowego składały się z 190 matek, 207 ojców oraz 348 dzieci. Na zakończenie postępowania wykonawczego 193 rodziny składały się z 186 matek, 207 ojców oraz 348 dzieci.

#### 3.2.1.1. Problemy rodzin w chwili wszczęcia procedur sądowych<sup>29</sup>

Wobec 40 rodzin (20,7%) nie odnaleziono w aktach spraw żadnych informacji mogących świadczyć o trudnościach dotyczących całej rodziny. W pozostałych przypadkach zaobserwowano, że ponad połowa rodzin borykała się z problemami finansowymi (130 rodzin – 67,4%), a 31,6% rodzin miało złe warunki mieszkaniowe. Rodziny rzadko pozostawały w konflikcie z osobami trzecimi (18 rodzin – 9,3%).

#### 3.2.1.2. Podmioty wspierające rodziny w trakcie trwania postępowania wykonawczego

Jedynie w 39,8% akt spraw udało się odnaleźć informacje dotyczące korzystania bądź niekorzystania przez rodziny z opieki instytucji pomocowych. Tylko 16,5% rodzin było otoczonych wsparciem jakiegokolwiek instytucji pomocowej<sup>30</sup>.

<sup>26</sup> Ustawa z 9.06.2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 821), obowiązuje od 1.01.2012 r.

<sup>27</sup> Badaniu poddano w szczególności zeznania rodziców, innych świadków, wywiady i sprawozdania kuratorskie, pisma inicjujące postępowanie sądowe, opinie, zaświadczenia przekazane przez np. placówki oświatowe /opiekuńcze, poradnie uzależnień.

<sup>28</sup> Sądy rejonowe w: Bełchatowie, Będzinie, Brodnicy, Bytomiu, Chorzowie, Cieszynie, Częstochowie, Gdyni, Golubiu Dobrzyniu, Jastrzębiu Zdroju, Kętrzynie, Kolbuszowej, Krośnie Odrzańskim, Łęborku, Nowym Sączu, Pułtusk, Radomiu, Rawie Mazowieckiej, Sławnie, Tychach, Wejherowie, Warszawie Praga-Północ.

<sup>29</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu rodzin objętych badaniem, tj. 193 rodzin.

<sup>30</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu rodzin objętych badaniem, tj. 193 rodzin.

W trakcie postępowania wykonawczego rodziny najczęściej korzystały z oferty ośrodka pomocy społecznej<sup>31</sup> (103 rodziny – 53,4%) w postaci wsparcia asystenta rodziny (26 rodzin – 13,5%), pomocy finansowej (59 rodzin – 31%) bądź też pracownicy ośrodka prowadzili z rodziną pracę socjalną (29 rodzin – 15%).

Ze wsparcia zespołów interdyscyplinarnych/grup roboczych korzystało 59 rodzin (30,6%), a policji 41 rodzin (21,2%). Z pomocy organizacji pozarządowych korzystało 6 rodzin (3,1%), a z poradni psychologiczno-pedagogicznych 5 rodzin (2,6%).

W pomoc rodzinie zaangażowane były także kościoły/związki wyznaniowe (8 rodzin – 4,1%) poprzez prowadzenie terapii rodzinnych oraz urząd miasta (1 rodzina – 0,5%) poprzez udzielenie pomocy w kwestiach mieszkaniowych.

### 3.2.2. Małoletnie dzieci

Przeprowadzone analizy dotyczyły 348 małych dzieci, które wychowywały się w 193 rodzinach. Rodziny rzadko składały się z dzieci w wieku poniżej 1 roku (17 dzieci – 4,9%), a najczęściej składały z dzieci w wieku 13–15 lat (73 dzieci – 20,9%). Dzieci w wieku 1–3 lata było 62 (17,9%), zaś w wieku 4–6 lat – 48 (13,7%). W grupie wiekowej 7–9 lat znajdowało się 44 dzieci (12,7%), a w grupie wiekowej 10–12 lat występowało 50 dzieci (14,4%). Natomiast nastolatków (16–17 lat) było 54 (15,5%).

#### 3.2.2.1. Problemy dzieci w chwili wszczęcia procedur sądowych<sup>32</sup>

Głównym problemem dzieci dotyczącym ponad połowę z nich (200 dzieci – 57,4%), było uzależnienie rodziców/rodzica od alkoholu. Dzieci były bardzo często świadkami konfliktów rodzinnych (114 dzieci – 32,8%), miały trudności w nauce (110 dzieci – 31,6%), były świadkami stosowania przemocy domowej przez ojca na szkodę matki (109 dzieci – 31,3%).

Dzieci często opuszczały zajęcia szkolne (66 dzieci – 19% dzieci), doświadczały przemocy psychicznej ze strony rodziców/rodzica (49 dzieci – 14,1% dzieci) oraz braku zainteresowania z ich strony (61 dzieci – 17,5%). Cierpiały na różnego rodzaju zaburzenia (49 dzieci – 14,1%), do których zaliczono zachowania społeczne, zespół Aspergera, ADHD, samookaleczenia, próby samobójcze.

#### 3.2.2.2. Rozstrzygnięcia sądów<sup>33</sup>

Sądy w znikomym stopniu (7 dzieci – 2,1%) odnosiły się w swoim orzeczeniu bezpośrednio do osób najmłodszych, a jeżeli się tego podejmowały, to wyłącznie w zakresie poprawy zdrowia psychicznego oraz relacji rodzinnych dzieci. W jednej ze spraw sąd zobowiązał dziecko w wieku 14 lat (0,3%) do udziału w zajęciach

<sup>31</sup> Najczęściej rodziny były wspierane przez asystenta rodziny (26 rodzin – 13,5%).

<sup>32</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu dzieci objętych badaniem, tj. 348 dzieci.

<sup>33</sup> Pytanie miało charakter jednokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu dzieci objętych badaniem, tj. 348 dzieci.



<b>Tabela 1</b> Problemy dzieci w chwili wszczęcia procedur sądowych		
<b>Rodzaj problemu</b>	<b>liczba</b>	<b>Procenty (348=100%)</b>
Alkoholizm rodzica/rodziców	200	57,4
Świadek konfliktów rodzinnych	114	32,8
Trudności w nauce	110	31,6
Świadek stosowania przemocy na szkodę matki	109	31,3
Opuszczanie zajęć szkolnych	66	19,0
Brak zainteresowania/kontaktu/porzucenie przez rodzica	61	17,5
Ofiara stosowania przemocy psychicznej ze strony rodziców/rodzica	49	14,1
Zaburzenia rozwojowe, w tym zaburzenia psychiczne	49	14,1
Choroby przewlekłe	36	10,3
Konflikty z rodzicami	33	9,5
Ofiara stosowania przemocy fizycznej ze strony rodziców	32	9,2
Świadek stosowania przemocy na szkodę rodzeństwa	26	7,5
Przemoc rówieśnicza/konflikty z rówieśnikami	25	7,2
Konflikty z nauczycielami/wychowawcami	18	5,2
Przebywanie w zdemoralizowanym otoczeniu	18	5,2
Niepełnosprawność intelektualna	16	4,6
Brak zdiagnozowanych problemów	15	4,3
Niepełnosprawność fizyczna	11	3,2
Problemy z prawem	10	2,9
Spożywanie alkoholu	8	2,3
Spożywanie narkotyków	8	2,3
Świadek stosowania przemocy na szkodę ojca	3	0,9
Ciąża/posiadanie dziecka	2	0,6
Ofiara przemocy seksualnej	2	0,6

Źródło: opracowanie własne.

socjoterapeutycznych oraz kontynuowania leczenia psychiatrycznego. Kontrolę postanowienia sąd powierzył kuratorowi sądowemu ustanowionemu do nadzorowania wykonywania władzy rodzicielskiej. W innej sprawie sąd zobowiązał dziecko w wieku 15 lat (0,3%) do udziału w spotkaniach z psychologiem. Kontrolę postanowienia sąd powierzył kuratorowi sądowemu ustanowionemu do nadzorowania wykonywania władzy rodzicielskiej. W kolejnej sprawie sąd zobowiązał troje dzieci w wieku 13, 11, 9 lat (0,9%) do kontynuowania terapii rodzinnej. Kontrolę postanowienia sąd powierzył kuratorowi sądowemu ustanowionemu do nadzorowania wykonywania władzy rodzicielskiej. Obowiązek ten został nałożony w jednej rodzinie na wszystkie wychowujące się w niej małoletnie dzieci. W ostatniej ze spraw, w której sąd odniósł się w swoim orzeczeniu bezpośrednio do dziecka, sąd zobligował osobą najmłodszą w wieku 12 lat (0,3%) do uczestnictwa, wraz z matką, w terapii rodzinnej. Z akt nie wynikał sposób kontroli wykonania obowiązku nałożonego na dziecko.

### 3.2.2.3. Podmioty wspierające dzieci w trakcie postępowania wykonawczego<sup>34</sup>

Jedynie w 17,2% akt spraw udało się odnaleźć informacje dotyczące korzystania bądź niekorzystania przez osoby najmłodsze ze wsparcia instytucji pomocowych. Zaledwie 6,8% dzieci korzystało z pomocy jakiegokolwiek instytucji.

Dzieci najczęściej korzystały ze wsparcia poradni psychologiczno-pedagogicznych (90 dzieci – 25,8%), placówek oświatowych (84 dzieci – 24,1%), placówek ochrony zdrowia (49 dzieci – 14,1%), a także placówek ochrony zdrowia psychicznego (35 dzieci – 10%). Z pomocy placówek wsparcia dziennego korzystało 16 dzieci (4,6%), a z ośrodka pomocy społecznej – 13 dzieci (3,7%). Pod opieką kuratora sądowego, a także sądu opiekuńczego w zakresie postępowania o demoralizację/czyn karalny znajdowało się każdorazowo 11 dzieci (3,2%).

W podobnym zakresie dzieci zostały otoczone wsparciem kościołów/związków wyznaniowych (10 dzieci – 2,9%), organizacji pozarządowych (8 dzieci – 2,9%), a także placówek leczenia uzależnień (8 dzieci – 2,9%). Dzieci sporadycznie korzystały z pomocy ośrodków interwencji kryzysowej (4 dzieci – 1,2%).

W pomoc osobom najmłodszym zaangażowały się również młodzieżowy ośrodek wychowawczy (8 dzieci – 2,3%), ośrodki wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci (1 dziecko – 0,3%) oraz ośrodek wczesnej interwencji (1 dziecko – 0,3%).

### 3.2.3. Matki

Wszystkie dzieci wychowujące się w jednej rodzinie posiadały zawsze wspólną matkę. W chwili wszczęcia postępowania sądowego trzy matki nie żyły. Przeprowadzone badania dotyczyły więc 190 matek w chwili wszczęcia postępowania oraz 186 matek na zakończenie postępowania wykonawczego (w trakcie trwania procedur zmarły 4 matki).

Ustalenie wieku matek było możliwe we wszystkich sprawach. Najmłodsza kobieta miała 18 lat, najstarsza 59, a średnia wieku kobiet wynosiła 36,7 roku. Najwięcej kobiet (83 kobiety – 43,7%) było z przedziału wiekowego 31–40 lat, przy czym bardzo wysoki odsetek kobiet znajdował się także w przedziale wiekowym 41–50 lat (53 kobiety – 27,9%) oraz w przedziale wiekowym 21–30 lat (38 kobiet – 20%). Jedynie 4 kobiety (2,1%) było wieku do 20 lat, a 12 kobiet (6,3%) – między 51. a 60. rokiem życia.

#### 3.2.3.1. Problemy matek w chwili wszczęcia procedur sądowych<sup>35</sup>

Wszystkie matki w chwili wszczęcia procedur sądowych posiadały indywidualne trudności. W stosunku do ponad połowy matek (106 matek – 55,7%) ustalono, że miały one niskie kompetencje wychowawcze<sup>36</sup>.

<sup>34</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu dzieci objętych badaniem, tj. 348 dzieci.

<sup>35</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu matek objętych badaniem, tj. 190 matek.

<sup>36</sup> Niskie kompetencje wychowawcze zostały scharakteryzowane jako m.in. nieumiejętności komunikacji z dzieckiem, rozwiązywania sytuacji konfliktów, egzekwowania obowiązków stawianych dziecku, a także niekontrolowanie czasu wolnego dziecka, nadopiekuńczość, stosowanie nieodpowiedniego systemu kar oraz pochwał.



Matki często zmagaly się z problemem alkoholowym męża/partnera (73 kobiety – 38,4%), były uczestnikami konfliktów rodzinnych (64 matki – 33,6%) oraz często były ofiarami przemocy domowej ze strony mężów/partnerów (58 matek – 30,5%). Około 1/5 matek borykało się z problemem samotnego macierzyństwa (41 matek – 21,5%), nadużyciem alkoholu (40 matek – 21%) oraz długotrwałym bezrobociem (37 kobiet – 19,4%).

Tabela 2 Problemy matek w chwili wszczęcia procedur sądowych		
Rodzaj problemu	Liczby	Procent (190=100%)
Niskie kompetencje wychowawcze	106	55,7
Alkoholizm męża/partnera	73	38,4
Uczestnik konfliktów rodzinnych	64	33,6
Ofiara przemocy ze strony męża/partnera	58	30,5
Samotne macierzyństwo	41	21,5
Alkoholizm	40	21
Długotrwałe bezrobocie	37	19,4
Świadek przemocy na szkodę małoletnich dzieci	30	15,8
Konflikty z małoletnimi dziećmi	20	10,5
Zaburzenia psychiczne	14	7,4
Choroba przewlekła	13	6,8
Brak zainteresowania/kontaktu/porzucenie dziecka	13	6,8
Karalność	12	6,3
Włóczęgostwo	6	3,1
Przebywanie w zdemoralizowanym środowisku	5	2,6
Niepełnosprawność intelektualna	4	2,1
Sprawca przemocy na szkodę męża/partnera	3	1,5
Sprawca przemocy na szkodę małoletnich dzieci	3	1,5
Niepełnosprawność fizyczna	2	1
Prostituowanie się	2	1
Narkomania	1	0,5
Nie wynikalo z akt	1	0,5

Źródło: opracowanie własne.

### 3.2.3.2. Rozstrzygnięcia sądów<sup>37</sup>

Sądy w stosunku do 245 dzieci (70,4%) ograniczył władzę rodzicielską matce i tym samym wobec 103 dzieci (29,6%) sąd nie ingerował w sposób sprawowania władzy rodzicielskiej przez matkę.

Praktycznie w każdym przypadku ograniczenie władzy rodzicielskiej matce polegało na ustanowieniu, nad sposobem jej wykonywania, nadzoru kuratora sądowego

<sup>37</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu małoletnich dzieci, wobec których sąd ograniczył władzę rodzicielską matce, tj. 245 dzieci.

(215 dzieci – 87,7%). Drugim sposobem ograniczenia władzy rodzicielskiej matce było zobowiązanie jej do podjęcia określonego działania (72 dzieci – 29,3%). Obowiązek działania był orzekany jako samodzielny środek (28 dzieci – 11,4%) bądź połączony z ustanowieniem nadzoru kuratora sądowego (44 dzieci – 17,9%). W zakresie orzekanych zobowiązań, sądy najczęściej decydowały o zobowiązaniu matek do podjęcia pracy z asystentem rodziny (25 dzieci – 10,4%).

<b>Tabela 3</b> Sposób ograniczenia władzy rodzicielskiej matkom		
<b>Sposób ograniczenia władzy rodzicielskiej matkom</b>	<b>Liczyby</b>	<b>Procenty (245=100%)</b>
Ustanowienie nadzoru kuratora sądowego	215	87,7
Zobowiązanie do pracy z asystentem rodziny	25	10,2
Zobowiązanie do podjęcia leczenia psychiatrycznego	15	6,1
Zobowiązanie do uczestniczenia w warsztatach mających na celu podniesienie kompetencji rodzicielskich	13	5,3
Zobowiązanie do współpracy ze szkołą małoletniego	10	4,1
Zobowiązanie do uczestniczenia w terapii rodzinnej	8	3,3
Zobowiązanie do zapisania/kontynuowania leczenia dziecka	5	2
Zobowiązanie do podjęcia/kontynuowania leczenia odwykowego	5	2
Zobowiązanie do zapewnienia dziecku pomocy psychologicznej/psychiatrycznej	4	1,6
Zobowiązanie do zapewnienia dzieciom atmosfery spokoju i poczucia bezpieczeństwa	4	1,6
Zobowiązanie do nawiązania kontaktu z poradnią psychologiczno-pedagogiczną	3	1,2
Określenie obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka	2	0,8
Zobowiązanie do poprawy warunków mieszkaniowych	1	0,4
Umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka albo instytucjonalnej pieczy zastępczej	1	0,4

Źródło: opracowanie własne.

### 3.2.3.3. Podmioty wspierające matki w czasie trwania postępowania wykonawczego<sup>38</sup>

Jedynie w 20% akt spraw udało się odnaleźć informacje dotyczące korzystania bądź niekorzystania przez matki ze wsparcia instytucji pomocowych. Wyłącznie 3,9% matek korzystało z pomocy jakiegokolwiek instytucji.

Matki najczęściej korzystały z oferty wsparcia ośrodka pomocy społecznej (29 matek – 15,6%), poradni psychologiczno-pedagogicznych (19 matek – 10,2%), placówek ochrony zdrowia psychicznego (17 matek – 9,1%), placówek leczenia uzależnień (17 matek – 9,1%), placówek ochrony zdrowia (14 matek – 7,5%).

W znikomym stopniu matki były otoczone opieką placówek oświatowo/opiekuńczych ich dzieci (7 matek – 3,7%), ośrodków interwencji kryzysowych (6 matek – 3,2%), kuratora sądowego – karnego (6 matek – 3,2%), organizacji pozarządowych

<sup>38</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu matek objętych badaniem, tj. 186 matek.

(5 matek – 2,6%), ośrodka wsparcia rodziny (3 matki – 1,6%), a także gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (3 matki – 1,6%).

Sporadycznie matki korzystały z pomocy urzędu pracy (1 matka – 0,5%), kościoła/związku wyznaniowego (1 matka – 0,5%), młodzieżowego ośrodka wychowawczego (1 matka – 0,5%).

### 3.2.4. Ojcowie

W zdecydowanej większości spraw (159 spraw – 82,4%), wszystkie dzieci wychowujące się w jednej rodzinie posiadały zawsze wspólnego ojca. W 21 sprawach (10,9%) dzieci wychowujące się w jednej rodzinie miały dwóch różnych ojców, a w 2 sprawach (1%) – trzech różnych ojców (2 sprawy – 1%). Nie żyło/bądź nie ustalono ojcostwa wobec 11 ojców (5,7%). Przeprowadzone badania dotyczyły więc 207 ojców.

Średnia wieku mężczyzn wynosiła 40,9 lat, przy czym najmłodszy mężczyzna miał 21, a najstarszy – 71 lat. Ojcowie najczęściej mieli 41–50 lat (34,8%). Jednakże bardzo wysoki odsetek mężczyzn znajdował się także w przedziale wiekowym 31–40 lat (32,4%). W przedziale wiekowym 21–30 lat było 23 ojców (11,1%), a w wieku 51–60 lat – 16 ojców (7,7%). Jedynie 4 mężczyzn (2%) miało między 61 a 70 lat, a 71 lat i więcej miał 1 mężczyzna (0,5%).

#### 3.2.4.1. Problemy ojców w chwili wszczęcia procedur sądowych<sup>39</sup>

Około połowa ojców posiadała niskie kompetencje wychowawcze (115 ojców – 55,5%) lub problem alkoholowy (90 ojców – 43,5%).

Wielu ojców było uczestnikami konfliktów rodzinnych (58 ojców – 28%), dopuszczało się przemocy na szkodę swojej żony lub partnerki (58 ojców – 28%), nie wykazywało zainteresowania dzieckiem lub porzuciło je (48 ojców – 23,1%), a także było wcześniej karanych (42 ojców – 20,2%).

#### 3.2.4.2. Rozstrzygnięcia sądów<sup>40</sup>

Sądy w stosunku do 115 dzieci (33%) nie ingerowały w sposób sprawowania władzy rodzicielskiej przez ojców. Wobec 2 dzieci (0,6%) sąd pozbawił ojców władzy rodzicielskiej, a wobec 231 dzieci (66,4%) – ograniczył władzę rodzicielską ojcom.

W zdecydowanej większości przypadków ograniczenie władzy rodzicielskiej ojcom polegało na ustanowieniu nadzoru kuratora sądowego (181 dzieci – 78,4%). Drugim sposobem ograniczenia władzy rodzicielskiej ojcom było zobowiązanie do podjęcia określonego działania (79 dzieci – 34,1%). Zobowiązanie to było orzekane bez nadzoru kuratora sądowego w 16% przypadków (37 dzieci) bądź w 18% przypadków (42 dzieci) było ono połączone z ustanowieniem nadzoru kuratora sądowego.

<sup>39</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu ojców objętych badaniem, tj. 207 ojców.

<sup>40</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu małoletnich dzieci, wobec których sąd ograniczył władzę rodzicielską ojcom, tj. 231 dzieci.

<b>Tabela 4</b> Problemy ojców w chwili wszczęcia procedur sądowych		
<b>Rodzaj problemu</b>	<b>Liczby</b>	<b>Procenty (207=100%)</b>
Niskie kompetencje wychowawcze	115	55,5
Alkoholizm	90	43,5
Uczestnik konfliktów rodzinnych	58	28
Sprawca przemocy na szkodę żony/partnerki	58	28
Brak zainteresowania/kontaktu/porzucenie dziecka	48	23,1
Karalność	42	20,2
Sprawca przemocy na szkodę małoletnich dzieci	30	14,5
Konflikty z małoletnimi dziećmi	28	13,5
Alkoholizm żony/partnerki	27	13
Długotrwałe bezrobocie	16	7,3
Zaburzenia psychiczne	13	6,3
Nie wynikało z akt	14	6,8
Samotne ojcostwo	9	4,3
Przebywanie w zdemoralizowanym otoczeniu	5	2,4
Choroba przewlekła	5	2,4
Ofiara przemocy ze strony żony/partnerki	4	1,9
Niepełnosprawność fizyczna	4	1,9
Niepełnosprawność intelektualna	3	1,4
Włóczęgostwo	3	1,4
Narkomania	2	0,9
Brak zdiagnozowanych problemów	2	0,9
Świadek przemocy na szkodę małoletnich dzieci	0	0

Źródło: opracowanie własne.

### 3.2.4.3. Podmioty wspierające ojców w trakcie trwania postępowania wykonawczego<sup>41</sup>

Zaledwie w 8,2% akt spraw udało się odnaleźć informacje dotyczące korzystania bądź niekorzystania przez ojców ze wsparcia instytucji pomocowych. Wyłącznie 4,4% ojców korzystało z pomocy jakiegokolwiek instytucji.

Ojcowie najczęściej szukali pomocy w placówkach leczenia uzależnień (37 ojców – 17,9%), byli nadzorowani przez kuratorów sądowych w związku z wykonaniem wyroku karnego bądź zobowiązania do podjęcia leczenia odwykowego (31 ojców – 15%) lub otrzymywali wsparcie w placówkach ochrony zdrowia psychicznego (18 ojców – 8,7%).

Szesnastu ojców (7,7%) było zobowiązanych do podjęcia leczenia odwykowego, a 10 ojców (4,8%) korzystało ze wsparcia gminnych komisji rozwiązywania

<sup>41</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu ojców objętych badaniem, tj. 207 ojców.

**Tabela 5**  
Sposób ograniczenia władzy rodzicielskiej ojcom

Sposób ograniczenia władzy rodzicielskiej ojcom	Liczby	Procenty (231=100%)
Ustanowienie nadzoru kuratora sądowego	181	78,4
Zobowiązanie do podjęcia/kontynuowania leczenia odwykowego	17	7,4
Określenie obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka	15	6,5
Zobowiązanie do podjęcia leczenia psychiatrycznego	13	5,6
Zobowiązanie do uczestniczenia w terapii rodzinnej	11	4,8
Zobowiązanie do pracy z asystentem rodziny	9	3,9
Zobowiązanie do uczestniczenia w warsztatach mających na celu podniesienie kompetencji wychowawczych	9	3,9
Zobowiązanie do powstrzymania się od spożywania alkoholu	8	3,5
Zobowiązanie do współpracy ze szkołą matoletniego	7	3
Zobowiązanie do zapewnienia dzieciom atmosfery spokoju i poczucia bezpieczeństwa	4	1,7
Zobowiązanie do nawiązania kontaktu z poradnią psychologiczno-pedagogiczną	3	1,3
Zobowiązanie do zapewnienia dziecku pomocy psychologicznej /psychiatrycznej	3	1,3
Zobowiązanie do zapewnienia dziecku opieki medycznej	2	0,9

Źródło: opracowanie własne.

problemów alkoholowych. Ośmiu ojców (3,9%) było objętych pomocą placówek ochrony zdrowia, 7 ojców (3,4%) poradni psychologiczno-pedagogicznych, a 5 ojców (2,4%) – organizacji pozarządowych. Czterech ojców (1,9%) uzyskało wsparcie od ośrodka pomocy społecznej, a także kościoła/związku wyznaniowego (4 ojców – 1,9%). Incydentalnie ojcowie korzystali z pomocy ośrodka wsparcia dziecka i rodziny (2 ojców – 1%), powiatowego centrum pomocy rodzinie (2 ojców – 1%), placówek oświatowych/opiekuńczych (2 ojców – 1%), a także ośrodka interwencji kryzysowej (1 ojciec – 0,5%).

### 3.3. Charakterystyka czynności podejmowanych przez sądy w odniesieniu do rodzin, kuratorów sądowych oraz instytucji pomocowych

#### 3.3.1. Postępowanie rozpoznawcze

Postępowanie dowodowe jest niezwykle ważnym elementem procedury udzielania pomocy rodzinie w sytuacji zagrożenia dobra dziecka. To od poczynionych, przez sąd, w tym zakresie ustaleń uzależnione jest podjęcie decyzji, czy i w jaki sposób udzielić rodzinie pomocy. Postępowanie to wskazuje też, z jakimi podmiotami oraz osobami współpracuje sąd w ww. zakresie.

W zdecydowanej większości spraw informacje o rodzinie sądy pozyskiwały na skutek wywiadu środowiskowego przeprowadzonego przez kuratorów sądowych (183 spraw – 94,8%) a także na skutek zeznań składanych przez rodziców (matki zostały przesłuchane w 168 sprawach – 87%, a ojcowie w 131 – 67,9%). Sądy bardzo rzadko korzystały

z możliwości wysłuchania dzieci (8 spraw – 4,1%), przesłuchania pozostałych członków rodziny (15 spraw – 8,7%) oraz pracowników instytucji pomocowych (7 spraw – 3,6%). Sądy niezbyt często pozyskiwały bezpośrednie informacje o rodzinie od placówek oświatowych oraz instytucji pomocowych, co może być spowodowane faktem, że kuratorzy sądowi, na potrzeby sporządzenia wywiadu środowiskowego, nawiązywali osobisty kontakt z ww. podmiotami.

**Tabela 6**  
Dowody przeprowadzone przez sądy w toku postępowania rozpoznawczego<sup>42</sup>

Rodzaj dowodu	Liczby	Procenty (193=100%)
Wywiad środowiskowy przeprowadzony przez kuratora sądowego	183	94,8
Zeznania matki	168	87
Zeznania ojca	131	67,9
Dowód z dokumentu np. akt zgonu, akt urodzenia	129	66,9
Wniosek o wgląd w sytuację rodziny	85	44
Informacja o rodzinie przekazana przez policję	53	27,5
Opinia szkoły/przedszkola	49	25,4
Dowód z akt innej sprawy sądowej	38	19,7
Opinia OPS o rodzinie	39	20,1
Opinia RODK/OZSS	20	10
Dowód z dokumentu prywatnego	19	9,8
Dokumentacja medyczna	18	9,3
Zeznania pozostałych krewnych	13	6,7
Wysłuchanie małoletniego	8	4,1
Zeznania osób z instytucji pomocowych – np. OPS, policja	7	3,6
Zeznania dorosłych dzieci	4	2
Zeznania sąsiadów	2	1
Opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej	2	1
Nie wynikało z akt	1	0,5

Źródło: opracowanie własne.

### 3.3.2. Postępowanie wykonawcze<sup>43</sup>

#### 3.3.2.1. Współpraca sądów z instytucjami pomocowymi<sup>44</sup>

Sądy opiekuńcze w znikomym stopniu współpracowały z instytucjami pomocowymi w celu zwiększenia wykonalności wydanego przez siebie orzeczenia i reintegracji środowiska rodzinnego.

<sup>42</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu badanych spraw.

<sup>43</sup> Badanie koncentrowało się na działaniach sądu skierowanych wobec rodzin, instytucji pomocowych oraz kuratorów sądowych. Nie obejmowało więc działań organizacyjnych sądu, jak np. skierowanie pisma do zespołu kuratorskiej służby sądowej (ZKSS) ze zleceniem objęcia nadzoru w sprawie, a także samodzielnej kontroli akt postępowania wykonawczego. Celem analizy było wykazanie z kim i jak współpracuje sąd na etapie postępowania wykonawczego i jak mobilizuje rodziny do zmiany sytuacji rodzinno-wychowawczej.

<sup>44</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu badanych spraw, tj. 193 spraw.



W 175 sprawach (90,7%) nie odnotowano żadnej działalności sądów dotyczącej ww. podmiotów. W pozostałych sprawach sądy najchętniej współpracowały z policją (7 spraw – 3,6%), a następnie z ośrodkami pomocy społecznej (6 spraw – 3,1%), placówkami oświatowymi (5 spraw – 2,6%), prokuraturą (2 sprawy – 1%), biegłymi sądowymi (2 sprawy – 1%), świetlicą środowiskową (1 sprawa – 0,5%), ośrodkiem interwencji kryzysowej (1 sprawa – 0,5%). Sądy nie współpracowały z takimi podmiotami jak np.: zespoły interdyscyplinarne/grupy robocze, gminne komisje rozwiązywania problemów alkoholowych.

Współpraca sądów z instytucjami pomocowymi polegała wyłącznie na uzyskiwaniu informacji o osobie bądź rodzinie (17 spraw – 8,8%) albo na składaniu przez sąd opiekuńczy zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa (2 sprawy – 1%).

Same instytucje pomocowe też bardzo rzadko zwracały uwagę sądu opiekuńczego na potrzebę udzielenia wsparcia rodzinie bądź zmiany jej formy w toku postępowania wykonawczego. Jedynie w pojedynczych sprawach zwracały się one bezpośrednio do sądu z wnioskiem o zmianę zarządzeń opiekuńczych bądź z ponownym wnioskiem o wgląd w sytuację rodziny.

### 3.3.2.2. Współpraca sądów z rodzinami<sup>45</sup>

Sądy opiekuńcze w znikomym stopniu podejmowały współpracę z rodzinami. Najczęstszą aktywnością sądów było uzyskiwanie informacji od podopiecznych na temat wykonania przez nich obowiązków nałożonych przez sądy (14 spraw – 7,2%). W 7 sprawach (3,6%) sądy orzekły wobec rodziców dodatkowe zobowiązanie do określonego postępowania, a w 6 sprawach (3,1%) wezwały rodziców do wykonania nałożonego przez sądy obowiązku postępowania. W 2 sprawach (1%) sądy rozpatrzyły wniosek rodziców o przywrócenie władzy rodzicielskiej, zaś w 1 sprawie (0,5%) sąd wezwał dziecko do stawiennictwa w instytucji pomocowej wskazanej w orzeczeniu. Sądy incydentalnie nawiązywały bezpośrednią relację z podopiecznymi – w 6 sprawach (3,1%) sądy spotkały się z rodzinami /rodzicami, a w 3 sprawach (1,5%) z rodzicami i kuratorem sądowym.

### 3.3.2.3. Współpraca sądów z kuratorami sądowymi<sup>46</sup>

Działalność sądów opiekuńczych skierowana wobec kuratorów sądowych polegała przede wszystkim na dwóch aktywnościach, tj. przeprowadzeniu z udziałem kuratorów sądowych posiedzeń wykonawczych oraz zwracaniu się do ZSKK o przeprowadzenie wywiadu środowiskowego.

W przypadku 38 spraw (21,1%) sądy przeprowadziły posiedzenie wykonawcze z udziałem kuratorów sądowych, a w trzech sprawach (1,6%) z udziałem kuratorów sądowych oraz rodziców. Łącznie kuratorzy sądowi uczestniczyli w 110 posiedzeniach wykonawczych.

Kuratorzy sądowi w przypadku 25 spraw (13,9%) otrzymali od sądów zlecenie w przedmiocie przeprowadzenia wywiadu środowiskowego. Łącznie kuratorzy sądowi zrealizowali 51 wywiadów środowiskowych. W 6 sprawach (3,3%) sąd wezwał kuratora do przedłożenia sprawozdania z nadzoru.

<sup>45</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu badanych spraw, tj. 193 spraw.

<sup>46</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu spraw, w których ustanowiony został nadzór kuratora sądowego, tj. 179 spraw.

### 3.4. Charakterystyka czynności podejmowanych przez kuratorów sądowych w odniesieniu do rodzin, sądów oraz instytucji pomocowych w toku postępowania wykonawczego<sup>47</sup>

#### 3.4.1. Współpraca kuratorów sądowych z rodzinami<sup>48</sup>

Kuratorzy sądowi pozostawali w stałej relacji zarówno z podopiecznym, jak i z ich rodzinami. Ich działania koncertowały się na utrzymywaniu bezpośredniego kontaktu (telefonicznego bądź osobistego) z podopiecznymi (176 spraw – 98,3%), przeprowadzeniu rozmów (telefonicznych bądź osobistych) z członkami rodzin podopiecznego (163 sprawy – 91%), a także na przeprowadzaniu rozmów osobistych z sąsiadami podopiecznego (94 sprawy – 52,5%). Kuratorzy sądowi dokonywali rozmów ostrzegawczych z podopiecznymi w siedzibie ZSKK (38 spraw – 21,2%), a w 6 sprawach (3,4%) rozmowy ostrzegawcze kuratorzy sądowi zrealizowali z członkami rodzin podopiecznego.

#### 3.4.2. Współpraca kuratorów sądowych z instytucjami pomocowymi<sup>49</sup>

Kuratorzy sądowi w 166 sprawach (92,7%) podejmowali współpracę z instytucjami pomocowymi na rzecz poprawy sytuacji rodziny podopiecznego i jej poszczególnych członków.

Nawiązanie przez kuratora sądowego współpracy z instytucjami było każdorazowo uzależnione od indywidualnej sytuacji rodziny i jej członków (np. posiadane problemy, gotowość nawiązania i podtrzymywania kontaktu z instytucjami), ale także otwartości kuratora sądowego i instytucji w zakresie inicjowania i kontynuowania współpracy oraz lokalnych zasobów pomocy rodzinie.

Kuratorzy sądowi najczęściej współpracowali z placówkami oświatowymi/opiekuńczymi, tj. szkołą, przedszkolem, żłobkiem (137 spraw – 76,5%), OPS (77 spraw – 43%), a także policją (65 spraw – 36,3%). Z pozostałymi instytucjami kuratorzy sądowi współpracowali jedynie na poziomie kilkunastu/kilku procent.

Współpraca kuratorów sądowych z instytucjami oświatowymi/opiekuńczymi opierała się przede wszystkim na systematycznym utrzymywaniu kontaktu osobistego bądź telefonicznego z wychowawcami, psychologami, pedagogami szkolnymi i wymianie informacji na temat funkcjonowania dziecka w szkole, zaangażowania rodziców w proces edukacyjny dziecka. We współpracy tych instytucji można było zauważyć dążenie do wypracowania wspólnego stanowiska w zakresie tego, jak można pomóc dziecku i jego rodzinie.

Współpraca z pracownikami OPS opierała się bądź na systematycznej wymianie informacji o rodzinie, bądź wyłącznie na jednorazowym/kilkurazowym kontakcie dotyczącym ustalenia tego, z jakich form wsparcia może korzystać rodzina. Nie w każdym

<sup>47</sup> Pomoc sądu opiekuńczego w analizowanych sprawach opierała się przede wszystkim na ustanawianiu nadzoru kuratora sądowego. W takiej sytuacji niezbędne okazało się scharakteryzowanie i ocenienie aktywności przedstawicieli tej instytucji w toku postępowania wykonawczego. Analiza koncentrowała się na ocenie działań podejmowanych przez kuratorów sądowych wobec rodzin, sądu opiekuńczego oraz instytucji pomocowych. Nie obejmowała więc aktywności „wewnętrznych”, jak np. przeprowadzenie kontroli prowadzonego nadzoru, a wyłącznie aktywności „zewnątrzne” nakierunkowane na współpracę z osobami i instytucjami.

<sup>48</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu spraw, w których ustanowiony został nadzór kuratora sądowego, tj. 179 spraw.

<sup>49</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu spraw, w których został ustanowiony nadzór kuratora sądowego, tj. 179 spraw.

przypadku współpraca tych instytucji opierała się na systematyczności i dążeniu do ustalenia planu pomocy rodzinie.

Współpraca z policją opierała się wyłącznie na wymianie informacji na temat funkcjonowania rodziny, w szczególności w zakresie tego, czy w rodzinie nie dochodziło do interwencji policji. We współpracy tych instytucji rzadko można było zauważyć dążenie do wypracowania wspólnego planu pomocy dziecku i rodzinie. Zauważalna była jednak systematyczność kontaktów.

Współpraca instytucji bardzo często polegała wyłącznie na przekazywaniu informacji na temat funkcjonowania rodziny. Natomiast w znikomym zakresie odbywały się spotkania lokalnych przedstawicieli służb pomocy rodzinie w celu omówienia sytuacji rodziny. Ponadto zauważono, że współpraca służb nie opierała się na zasadzie interdyscyplinarności, a główną osobą, posiadającą szczegółowe informacje o rodzinie, był kurator sądowy, i tym samym to na jego osobie skupiały się cechy koordynatora służb pomocy rodzinie. Dodatkowo, we współpracy na rzecz pomocy rodzinie bardzo rzadko były zaangażowane instytucje wyspecjalizowane takie jak np. poradnie uzależnień.

Tabela 7 Współpraca kuratorów sądowych z instytucjami pomocowymi		
Instytucja	Liczba spraw	Procenty (179)
Placówki oświatowe/opiekuńcze	137	76,5
OPS	77	43
Policja	65	36,3
Asystent rodziny	26	14,5
Placówki leczenia uzależnień	21	11,7
Zespoły interdyscyplinarne/grupy robocze	16	8,9
Poradnie pedagogiczno-psychologiczne	16	8,9
Gminna komisja rozwiązywania problemów alkoholowych	12	6,7
Kurator karny	11	6,1
Placówki zdrowia	7	3,9
Kontakt z sądem rodzinnym – leczenie odwykowe	7	3,9
Urząd miasta	7	3,9
Organizacje pozarządowe	5	2,7
Młodzieżowy ośrodek wychowawczy	3	1,6
Prokuratura	3	1,6
Ośrodek interwencji kryzysowej	2	1,1
Ośrodek wsparcia dziecka i rodziny	2	1,1
Świetlica środowiskowa	1	0,5
Kurator dla nieletnich	1	0,5
Izba wytrzeźwień	1	0,5
Sąd karny	1	0,5
Ośrodek wczesnego wspomagania rozwoju dzieci	1	0,5
Ośrodek rehabilitacji i readaptacji	1	0,5
Ośrodek wsparcia rodziny	1	0,5
Rodzinne pogotowie opiekuńcze	1	0,5
Specjalistyczna placówka wsparcia dziennego	1	0,5
Kościoty/związki wyznaniowe	0	0

Źródło: opracowanie własne.

### 3.4.3. Współpraca kuratorów sądowych z sądem<sup>50</sup>

Działania kuratorów sądowych opierały się przede wszystkim na zgłaszaniu wniosków w przedmiocie zakończenia postępowania wykonawczego poprzez jego umorzenie albo przez przywrócenie rodzicom pełnej władzy rodzicielskiej (164 sprawy – 91,6%).

Pozostałe aktywności oscylowały jedynie na poziomie kilkunastu/kilku procent i polegały na składaniu wniosków w przedmiocie: zmiany formy ograniczenia władzy rodzicielskiej (19 spraw – 10,6%), przeprowadzenia z podopiecznym rozmowy ostrzegawczo-pouczającej (4 sprawy – 2,2%), wyznaczenia posiedzenia wykonawczego (3 sprawy – 1,6%), skierowania członków rodziny na badania do RODK/OZSS (2 sprawy – 1,1%), a także pozbawienia rodzica władzy rodzicielskiej (1 sprawa – 0,5%).

Analizując powyższe dane, należy pamiętać, że kuratorzy sądowi uczestniczyli też w posiedzeniach wykonawczych, podczas których wyrażali oni swoje stanowisko dotyczące funkcjonowania danej rodziny<sup>51</sup>.

## 4. WNIOSKI I REKOMENDACJE

### 4.1. Wnioski

Przeprowadzone badania empiryczne pozwalają na wyróżnienie następujących obserwacji oraz wniosków dotyczących art. 109 k.r.o. jako jednej z form pomocy rodzinie:

- w chwili wszczęcia postępowania sądowego ponad połowa rodzin (67,4%) miała problemy finansowe, a blisko 1/3 rodzin – złe warunki mieszkaniowe. Ponad połowa dzieci (57,4%) borykała się z problemem uzależnienia od alkoholu rodziców/rodzica. Dzieci często były także świadkami konfliktów rodzinnych (32,8%), posiadały trudności w nauce (31,6%) oraz obserwowały stosowanie przemocy domowej przez ojca na szkodę matki (31,3%). Jedynie 4,3% małoletnich dzieci nie posiadało żadnych indywidualnych problemów oraz trudności. Najczęstszymi problemami kobiet było posiadanie przez nie niskich kompetencji wychowawczych (55,7%), zmaganie się z problemem alkoholowym męża/partnera (38,4%), uczestniczenie w konfliktach rodzinnych (33,6%), doświadczanie przemocy domowej ze strony mężów/partnerów (30,5%). Wszystkie kobiety borykały się z indywidualnymi problemami oraz trudnościami. Natomiast ojcowie najczęściej posiadali niskie kompetencje wychowawcze (55,5%), zmagali się z problemem alkoholowym (43,5%), uczestniczyli w konfliktach rodzinnych (28%), dopuszczali się przemocy na szkodę swojej żony lub partnerki (28%), nie wykazywali zainteresowania dzieckiem lub porzucili je (23,1%);

<sup>50</sup> Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Podane wyniki analizy odnoszą się do ogółu spraw, w których został ustanowiony nadzór kuratora sądowego, tj. 179 spraw.

<sup>51</sup> Więcej na ten temat w rozdziale 3.3.2.3.

- sądy w stosunku do 70,4% dzieci ograniczyły władzę rodzicielską matce, a w stosunku do 66,4% dzieci ograniczyły władzę rodzicielską ojcu. Ograniczenie władzy rodzicielskiej i tym samym udzielenie pomocy rodzinie przez sąd w zdecydowanej większości przypadków polegało na ustanowieniu nadzoru kuratora sądowego (wobec matek – 87,7%, a wobec ojców – 78,4%). Sądy bardzo rzadko decydowały się na inne formy udzielania pomocy rodzinie. Sądy w znikomym stopniu (2,1%) odnosiły się w swoich orzeczeniach bezpośrednio do osoby dziecka;
- w aktach spraw brakowało informacji na temat udzielenia pomocy rodzinie, dzieciom, matkom, ojcom przez instytucje pomocowe. Brak informacji oscylował na poziomie ok. 90%. W pozostałym zakresie badania wykazały, że rodzina, dzieci, matki, ojcowie w znikomym stopniu korzystali ze wsparcia instytucji pomocowych. Ustalono, że małoletnie dzieci najczęściej korzystały z pomocy placówek oświatowych/opiekuńczych, poradni psychologiczno-pedagogicznych, placówek ochrony zdrowia, placówek ochrony zdrowia psychicznego. Matki przeważnie znajdowały się pod opieką ośrodków pomocy społecznej, placówek ochrony zdrowia psychicznego, poradni psychologiczno-pedagogicznych, placówek zdrowia, ośrodków interwencji kryzysowej, placówek leczenia uzależnień. Ojcowie byli objęci wsparciem przede wszystkim placówek leczenia uzależnień, kuratora sądowego, placówek ochrony zdrowia psychicznego, placówek ochrony zdrowia, poradni psychologiczno-pedagogicznych, sądu opiekuńczego w przedmiocie obowiązkowego leczenia odwykowego. Natomiast w udzielenie pomocy rodzinie były najczęściej zaangażowane ośrodki pomocy społecznej, policja, zespoły interdyscyplinarne/grupy robocze;
- decyzję o tym, czy i w jaki sposób sądy opiekuńcze powinny pomóc rodzinie podejmowane były przede wszystkim w oparciu o informacje przekazywane przez kuratorów sądowych (dla których przeprowadzenie wywiadu środowiskowego bardzo często było pierwszym kontaktem z rodziną) oraz informacje przekazywane przez rodziców. Sądy jedynie wyjątkowo przeprowadzały wysłuchania dzieci i wyjątkowo korzystały z pomocy specjalistów (biegli sędziwi, RODK/OZSS) mogących przekazać im wiadomości na temat deficytów, potrzeb rodziny oraz najbardziej adekwatnych form udzielania jej pomocy;
- sądy opiekuńcze nie były organami inicjującymi i podtrzymującymi kontakt z instytucjami pomocowymi, a także z rodzinami. Aktywność sądów w postępowaniu wykonawczym sprowadzała się przede wszystkim do współpracy z kuratorami sądowymi ustanowionymi na podstawie art. 109 k.r.o.;
- instytucje pomocowe bardzo rzadko zwracały uwagę sądu opiekuńczego na potrzebę udzielenia wsparcia rodzinie bądź zmiany jej formy w toku postępowania wykonawczego;
- współpraca instytucji pomocowych bardzo często opierała się wyłącznie na przekazywaniu informacji na temat funkcjonowania rodziny;
- w znikomym zakresie odbywały się spotkania lokalnych przedstawicieli służb pomocy rodzinie w celu omówienia sytuacji rodziny. Współpraca służb nie opierała się na zasadzie interdyscyplinarności.

- główną osobą, posiadającą szczegółowe oraz bieżące informacje o rodzinie był kurator sądowy;
- kuratorzy sądowi byli w całości odpowiedzialni za utrzymywanie bezpośredniego kontaktu z podopiecznym, jego rodzinami oraz instytucjami pomocowymi (wszystkie podkr. – autorki). W sytuacji ustanowienia kuratora, sąd nie inicjował i nie utrzymywał kontaktu z rodziną oraz instytucjami pomocowymi.

## 4.2. Rekomendacje

Dokonane ustalenia umożliwiają sformułowanie następujących rekomendacji:

- brakuje rozwiązań skupiających się na rozwijaniu umiejętności wychowawczych rodziców. Konieczne jest wprowadzenie rozwiązań profilaktycznych podnoszących świadomość rodziców w zakresie konstruktywnych metod wychowawczych oraz pozytywnego rodzicielstwa. Konieczne wydaje się upowszechnianie wiedzy o dobrym rodzicielstwie poprzez np. organizowanie kampanii społecznych, wprowadzenie do programu „Szkół rodzenia”, wiadomości dotyczących wychowywania dzieci, ich potrzeb oraz systemu funkcjonowania rodziny, przekazywanie rodzicom (w szkołach, przedszkolach, żłobkach) informacji o warsztatach, szkoleniach dotyczących dobrego rodzicielstwa, a także bezpośrednie przekazywanie im publikacji w ww. zakresie. Inspiracją tworzonych działań może być program *Triple P – Positive Parenting Program* (Program Pozytywnego Rodzicielstwa) wdrożony m.in. w Austrii, Nowej Zelandii, Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Belgii, Niemczech, Holandii;
- brakuje rozwiązań podnoszących wiedzę oraz umiejętności komunikacyjne. Konieczne jest wprowadzenie rozwiązań profilaktycznych odnoszących się do mediacyjnych sposobów rozwiązywania sporów, zarządzania konfliktami i nieporozumieniami. Powyższe może zostać zrealizowane przez organizowanie kampanii społecznych, wprowadzenie do systemu edukacji zajęć w ww. zakresie;
- niezbędne jest dalsze prowadzenie działań profilaktycznych odnoszących się do wskazywania negatywnych skutków spożywania alkoholu oraz promujących zdrowy styl życia;
- placówki oświatowe i opiekuńcze powinny opracować oraz stosować procedury zgłaszania podejrzeń oraz podejmowania interwencji w sytuacji krzywdzenia dziecka lub zagrożenia jego bezpieczeństwa ze strony osób obcych, członków rodziny, personelu placówki oraz rówieśników;
- powinien zostać wprowadzony lokalny system pomocy rodzinie, zrzeszający przedstawicieli różnych instytucji pomocowych skoncentrowanych na pracy z dzieckiem oraz rodziną. Celem lokalnego systemu pomocy rodzinie byłaby identyfikacja rodzin przeżywających trudności bądź zagrożonych tymi trudnościami, a następnie zaoferowanie im kompleksowej i adekwatnej formy pomocy. System pomocy rodzinie opierałby się na zasadzie interdyscyplinarności, z jednoczesnym uwzględnieniem koordynatora tych służb;
- sądy opiekuńcze powinny chętniej korzystać z posiadanego wachlarzu rozwiązań udzielania pomocy rodzinie. Obecnie pomoc udzielana przez sąd



skupia się przede wszystkim na ustanawianiu nadzorów kuratorów sądowych. Sądy zbyt rzadko decydują się na skierowanie rodzin do innych służb pomocowych oraz skorzystania z innych form pomocy rodzinie;

- sądy opiekuńcze w przypadku stwierdzenia stosowania w rodzinie przemocy powinny obligatoryjnie zobowiązywać sprawców do udziału w specjalistycznych zajęciach korekcyjno-edukacyjnych;
- niezbędnym jest wszechstronne określenie udziału sądów w postępowaniu wykonawczym, w tym sprecyzowanie współpracy sądów z osobami i instytucjami trzecimi, a także – przede wszystkim – z samą rodziną. Obecnie obowiązujące regulacje prawne zawierają jedynie pobieżne wytyczne w tym zakresie. Należy więc całkowicie poprzeć wyrażane w tym zakresie stanowiska prezentowane przez Sąd Najwyższy<sup>52</sup> oraz Stowarzyszenie Sędziów Rodziny w Polsce<sup>53</sup>.

### Abstract

#### **Monika Horna-Cieślak, *Orders Issued by a Guardianship Court on the Basis of Article 109 of the Family and Guardianship Code as a Form of Support for a Family, in the Light of Case File Studies***

*The article presents the results of court files studies related to orders issued by guardianship courts on the basis of Article 109 of the Family and Guardianship Code, as one of forms of supporting the family. The analyses focused on the functioning of a family and its particular members (minors and their parents), guardianship courts and support institutions in situations which are difficult for the family, i.e. in cases of a threat to the child's best interests. In the course of the studies, it was determined inter alia that, in most cases, the support granted to the family by guardianship courts consisted in appointing a court guardian to supervise the family; that rulings of guardianship courts contained a negligible number of direct references to the child; as well that the decision whether and how guardianship courts should help the family were made mainly based on information passed on by court guardians and only in exceptional cases was the child interviewed and only exceptionally was expert's supports sought, where said experts were able to provide information on a given family's deficits and needs, and the most adequate forms of support for the family.*

**Keywords:** *child's best interests, threat to the child's best interests, support for family, family law*

### Streszczenie

#### **Monika Horna-Cieślak, *Zarządzenia wydawane przez sąd opiekuńczy na podstawie art. 109 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jako forma pomocy rodzinie w świetle badania akt sądowych***

*Artykuł stanowi prezentację wyników badania akt sądowych dotyczących zarządzeń wydawanych przez sąd opiekuńczy na podstawie art. 109 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego jako jednej z form świadczenia pomocy rodzinie. Przeprowadzone analizy koncentrowały się*

<sup>52</sup> Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, *Uwagi o stwierdzonych nieprawidłowościach i lukach w prawie*, Warszawa 2017, s. 55.

<sup>53</sup> Uchwała XVII Kongresu Stowarzyszenia Sędziów Rodziny w Polsce, Zakopane, 10.09.2015 r., <http://www.sssrwp.pl/aktualnosci.php?typ=uc&art=150&start=0&irek=26> (dostęp: 3.12.2019 r.).

na problematyce funkcjonowania rodziny i jej poszczególnych członków (maloletnich dzieci oraz ich rodziców), sądów opiekuńczych i instytucji pomocowych w sytuacji trudnej dla rodziny, tj. sytuacji zagrożenia dobra dziecka. W toku prowadzonych badań aktowych ustalono m.in., że udzielenie pomocy rodzinie przez sąd opiekuńczy w zdecydowanej większości przypadków polegało na ustanowieniu nadzoru kuratora sądowego; sądy opiekuńcze w znikomym stopniu odnosiły się w swoich orzeczeniach bezpośrednio do osoby dziecka, a także iż decyzję o tym, czy i w jaki sposób sądy opiekuńcze powinny pomóc rodzinie podejmowane były przede wszystkim w oparciu o informacje przekazywane przez kuratorów sądowych, a jedynie wyjątkowo przeprowadzano wysłuchania dzieci i wyjątkowo korzystano z pomocy specjalistów mogących przekazać im wiadomości na temat deficytów, potrzeb rodziny oraz najbardziej adekwatnych form udzielania jej pomocy.

**Słowa kluczowe:** dobro dziecka, zagrożenie dobra dziecka, pomoc rodzinie, prawo rodzinne

### Literatura:

1. Długoszewska I., *Przesłanki oraz skutki ograniczenia i pozbawienia władzy rodzicielskiej*, Warszawa 2012;
2. Domański M., *Wybrane zagadnienia orzekania o umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej*, [https://www.iws.org.pl/pliki/files/IWS\\_Doma%C5%84ski%20M.\\_Wybrane%20zagadnienia%20orzekania%20o%20umieszczeniu%20dziecka%20w%20pieczy%20zast%C4%99pczej%282%29.pdf](https://www.iws.org.pl/pliki/files/IWS_Doma%C5%84ski%20M._Wybrane%20zagadnienia%20orzekania%20o%20umieszczeniu%20dziecka%20w%20pieczy%20zast%C4%99pczej%282%29.pdf);
3. Gajda J. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018;
4. Ignaczewski J. [w:] *Władza rodzicielska i kontakty z dzieckiem. Komentarz*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2012;
5. Ignatowicz J. [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.S. Piątowski, Wrocław 1985;
6. Ignatowicz J. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2012;
7. Jagielski K., *Istota i treść władzy rodzicielskiej*, *Studia Cywilistyczne* 1963, t. III;
8. Łapiński A., *Ograniczenia władzy rodzicielskiej w polskim prawie rodzinnym*, Warszawa 1975;
9. Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, *Uwagi o stwierdzonych nieprawidłowościach i lukach w prawie*, Warszawa 2017;
10. Słyk J. [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2018;
11. A. Zieliński A., *Sądownictwo opiekuńcze w sprawach małoletnich*, Warszawa 1975.